

Klimaatadaptatie (nog) brug te ver op Wereld Water Forum

De poging van uit Nederland om tijdens het vijfde Wereld Water Forum, dat van 16 t/m 22 maart plaatsvond in Istanbul, specifieke aandacht voor de klimaatadaptatie in het waterbeheer in de ministeriële eindverklaring te krijgen, is niet gelukt. Wel is de aandacht op dit onderwerp gevestigd, maar de millenniumdoelen ten aanzien van drinkwater en sanitatie eisten meer tijd op, te meer daar de vorderingen op het gebied van de aanleg van sanitaire voorzieningen en riolering helemaal niet positief stemmen. Klimaatadaptatie was nog duidelijk een brug te ver voor de meeste van de 27.000 deelnemers aan dit wereldwijde forum.

Omdat het Wereld Water Forum geen rechtskracht bezit, gaat het in dit grootschalige gebeuren ook meer over de tendens in denken én doen op alle mogelijke onderwerpen die te maken hebben met water in de wereld. Dit jaar waren 182 landen present. De uitslag van de 110 sessies (alle voorstellen en acties) werd aan het einde van de week samengevat in de Global Water Agenda.

Het forum begon, zoals ook bij voorgaande edities, met veel politiebewaking (zwaar materieel stond op de toegangswegen langs het water). Maar op de eerste dag waren dan ook zowel de Turkse president Abdullah Gül als de Turkse premier Erdoğan te gast, evenals een heleboel hooggeplaatste vertegenwoordigers van de Verenigde Naties, Unesco en OECD (in Nederland bekend als OESO). Hoewel de meeste van de - volgens de organisatie - 27.000 deelnemers er weinig van gemerkt hebben (zij zaten alleen vast in het verkeer), kwam het tijdens die eerste dag onverwacht tot botsingen tussen zo'n 300 demonstranten en de oproerpolitie. Zij gebruikte traangas toen de demonstranten optrokken naar het congresgebouw. In totaal 15 mensen zijn aangehouden. Het protest was een initiatief van enkele vakbonden, de milieubeweging en enkele linkse groepelingen. Zij riepen slogans als 'Water is people, it's life, it's not for sale. We want to crush the forum, which wants to take our water'.

De demonstranten gooiden met stenen en sloegen met stokken. Voor zover bekend zijn er echter geen gewonden gevallen.

Veel nieuwswaardigs kwam niet uit die ochtend. Die middag is vanuit de Heads of State Summit door onder andere de Turkse president, prins Willem-Alexander en staats-hoofden uit Japan, Zuid-Korea, Marokko en Irak een Appeal for Action gedaan waarin drie zaken centraal staan: internationale solidariteit, klimaatadaptatie en veiligheid. Die klimaatadaptatie kwam regelmatig terug tijdens deze conferentie. Het was namelijk één van de zes thema's van het forum en het thema dat door Nederland gecoördineerd werd. Nederland was sowieso vanaf de eerste dag erg actief met presentaties over onder andere de IJsselsprong en Rotterdam klimaatstad.

In de grotere bijeenkomsten kwamen buiten de specifieke waterproblemen dit jaar ook de financiële crisis, de klimaatveranderingen en de fluctuerende voedsel- en energieprijzen aan bod. Veel meer dan in Mexico-Stad in 2006 overschreden de sessies de pure wateronderwerpen en richtten ze zich ook op sociaal-economische of financiële aspecten.

Het VN-rapport 'Water in a changing world' dat in Istanbul werd gepresenteerd (zie ook de vorige uitgave van H₂O) trok de specifieke waterproblemen ook in een breder kader. De

5th WORLD WATER FORUM
I S T A N B U L 2 0 0 9

BRIDGING
DIVIDES
FOR WATER

gevolgen van een warmer en grilliger klimaat zullen volgens de auteurs niet alleen moeten leiden tot aanpassingen in het waterbeheer, maar ook zorgen voor grote migratiegolven en tot meer en zwaardere overstromingen in de deltagebieden.

De OECD maakte bekend een toename te verwachten van het aantal mensen dat onder zware waterstress komt te leven, tot 3,9 miljard in 2030, oftewel bijna de helft van de wereldbevolking. Vooral mensen in China en Zuidoost-Azië worden getroffen, aldus een verklaring van de OECD dinsdagochtend.

Terwijl een flink deel van de circa 200 aanwezige Nederlanders op de tweede dag van het vijfde Wereld Water Forum aandacht vroeg voor hun waterprojecten, kwam de discussie over de gevolgen van een warmer en grilliger klimaat voor het waterbeheer en de veiligheid van delta's volop op gang. Kroonprins Naruhito van Japan riep de aanwezigen op creatieve ideeën te delen met anderen op het punt van deltabeheer. "We moeten leren van het verleden en niet langer ad hoc reageren op dreigende overstro-

mingen, maar een visie voor de lange termijn opstellen voor iedere delta op de wereld waar mensen wonen". De kroonprins sprak voor het High Level Panel on Disaster and Climate. Japan onderging in het verleden regelmatig zware overstromingen. Op de vraag of er meer geld naar het voorkomen van rampen moet ten koste van de aanleg van drinkwaterleidingen en riolering, gaf hij geen antwoord.

Een zeer ontspannen prins Willem-Alexander en de voormalig Koreaanse premier Han Seung-soo luisterden in een volle congreszaal onder andere naar de voorzitter van de World Water Council, Loïc Fauchon, die behalve de bekende zaken als een goede informatievoorziening en noodvoorzieningen bij een ramp ook aandacht vroeg voor klimaatadaptatie. Op het vorige forum in Mexico-Stad stond klimaatadaptatie nog in de kinderschoenen. Nu is het ook het onderwerp van een belangrijk deel van de Nederlandse inbreng in de verschillende sessies.

In één van die sessies, over 'Global change and risk management', sprak bijvoorbeeld Chris Zevenbergen namens UNESCO-IHE. Hij vroeg de aanwezigen vooral aandacht te schenken aan de impact van overstromingen en niet zozeer aan onderzoek naar de kans op overstromingen. Zijn Nederlandse collega Cees van de Guchte noemde 'building with nature' als voorbeeld van het anticiperen op hogere waterstanden.

Toekomstmuziek

Veel van de Nederlandse projecten zijn voor andere landen echter nog toekomstmuziek. Op dit forum leken de 'oude' onderwerpen

Renske Peters, directeur Water bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

als het halen van de millenniumdoelen met betrekking tot drinkwater en sanitatie concurrentie te krijgen van het klimaatvraagstuk. Aanpassingen van het landschap (de delta's) om meer en ernstigere overstromingen in de toekomst deels te kunnen voorkomen of minder ernstig te maken, zijn voor veel deelnemers aan het Wereld Water Forum een ver-van-mijn-bed-show. Maar het onderwerp 'klimaatadaptatie' kreeg wel veel aandacht, op elk niveau: de grote en kleine sessies.

Wat een grote rol (blijft) spelen op de wereldwaterfora, is geld. In Istanbul was vanaf het begin een pleidooi te horen om juist nu, in een financieel zware periode, te

investeren in de watersector. De gedachte daarachter is dat investeringen in de drinkwatervoorziening en riolering veel banen opleveren maar indirect ook minder uitgaven aan gezondheidszorg (minder ziekte) en meer productiviteit van de betrokkenen. Tijdens het High Level Panel of Experts werd benadrukt dat iedere Amerikaanse dollar die in de drinkwater- en sanitatiesector wordt gestopt, acht Amerikaanse dollars oplevert.

De Wereldbank zei dinsdag op het forum echter te vrezen dat de huidige economische crisis de investeringen in waterinfrastructuur gaat bedreigen. Er zou een investering van 200 miljard dollar per jaar nodig zijn voor

Helder handvat voor professionals en studenten

Klimaatsschommelingen hebben nu al grote invloed op het aanbod en de bescherming van water. Droogte en overstromingen treffen elk jaar miljoenen mensen. Verdere veranderingen van het klimaat maken de situatie waarschijnlijk alleen maar erger. De watersector is zich bewust van de serieuze gevolgen die dit heeft voor het waterbeheer, maar weet niet altijd goed hoe daarmee om te gaan. 'Climate change adaptation in the water sector' is het eerste boek dat waterbeheerders, beslissers en studenten laat zien hoe de sector zich kan aanpassen aan klimaatverandering en -schommelingen.

Het boek, dat bijdragen bevat van 33 gerenommeerde auteurs die professioneel betrokken zijn bij de watersector en is samengesteld door Fulco Ludwig, Pavel Kabat, Henk van Schaik en Michael van der Valk, is een uitvloeisel van het door Nederland betaalde internationale project 'Co-Operative Programme on Water and Climate' (CPWC). Het doel is het stimuleren van activiteiten die bijdragen aan het beheersbaar maken van de effecten van klimaatsschommelingen en -verandering, met name ten behoeve van de kwetsbaarste landen.

Het eerste deel van het boek geeft een helder beeld van ons klimaatsysteem en welke

mogelijkheden er voor de watersector zijn om te anticiperen op veranderingen. In hoofdstuk 2 wordt duidelijk dat het zeer 'waarschijnlijk' is dat de mens voor het eerst significant bijdraagt aan klimaatveranderingen, waar vroeger sprake was van natuurlijke variaties. Uitgelegd wordt welke onzekerheden er zijn, bijvoorbeeld over de werkelijke uitstoot van broeikasgassen in de tweede helft van deze eeuw, en hoe die de wetenschappelijke voorspellingen beïnvloeden. Hoofdstuk 3 beschrijft wat de gevolgen zijn op mondiale en lokale schaal. In Nederland heeft het waterpeil van de Rijn door de klimaatverandering al enkele malen zulke lage niveaus bereikt dat de koeling van elektriciteitscentrales in gevaar is gekomen. Interessant is ook hoofdstuk 5, waarin is beschreven hoe de Nederlandse watersector is omgegaan met klimaatsschommelingen in het verleden. Het duidelijke Engels en de grafieken en tabellen maken het boek toegankelijk voor vrijwel iedereen in de Nederlandse watersector, wat is te beschouwen als een groot pluspunt.

Het tweede deel van het boek bestaat uit casestudies. Hoe andere landen in het kader van de klimaatverandering omgaan met mondiale en lokale waterproblemen is zeer leerzaam, maar oplossingen die elders werken hoeven dat

niet per se ook bij ons te doen. Interessant in dat opzicht is de vergelijking tussen de manier waarop Thailand en Nederland omgaan met overstromingen, waarbij in het eerste geval niet altijd het belang van de kwetsbaarste groepen voorop staat. In hoofdstuk 11, waarin het gaat over watertekorten in Jemen, luidt één van de conclusies dat grondwatersystemen heel veerkrachtig zijn en oplossingen bieden voor de korte termijn, maar daarna steeds kwetsbaarder worden.

De samenstellers van het boek hebben een goede internationale reputatie. Fulco Ludwig is als onderzoekswetenschapper verbonden aan de klimaatveranderingsgroep van het onderzoekscentrum van de Wageningen Universiteit. Pavel Kabat is hoogleraar bij de Earth System Science and Climate Change Group van dezelfde universiteit. Henk van Schaik is programmacoördinator van de CPWC en Michael van der Valk hydroloog en coördinator communicatie en informatie van dezelfde CPWC.

'Climate change adaptation of the water sector' van Fulco Ludwig, Pavel Kabat, Henk van Schaik en Michael van der Valk (ISBN 978 1844 076 529) wordt uitgegeven door Earthscan Publications.

het opknappen van verouderde drinkwatervoorzieningen in de wereld en de aanleg van riolering.

Het protest tegen de private investeringen in de watersector leidde op de tweede dag tot het uitzetten van een Duitse en een Amerikaan. Zij maakten deel uit van de groep betogers die tijdens de openingsbijeenkomst met geweld verdreven werd. Ook dinsdag was her en der wat protest te horen, maar dan zonder geweld. Deze protesten richtten zich echter op een ander onderwerp: namelijk het al dan niet bouwen van dammen in streken waar bewoners het veld moeten ruimen voor grote waterbassins. De demonstranten van de eerste dag uitten vooral hun ongenoege over het promoten van waterproducten door grote bedrijven op wat zij een beurs noemden in plaats van een forum.

Zorgen om sanitatie

Drie maanden na het aflopen van het Jaar van de Sanitatie maakt de World Water Council (de organisator van het Wereld Water Forum in Istanbul) zich grote zorgen over de vorderingen met de aanleg van toiletten en riolering in onderontwikkelde landen op de wereld. Terwijl de vorderingen op het gebied van drinkwater gunstig stemmen (het lijkt erop dat het millenniumdoel op dit punt in 2015 gehaald wordt), ligt het tempo van verbetering op het terrein van sanitatie veel te laag om de beoogde doelen in datzelfde jaar te halen. In Istanbul maakte de organisatie een vergelijking met een tijdbom die op ontploffen staat als niets ondernomen wordt. De Nederlander Ger Bergkamp, directeur-generaal van de World Water Council, noemde het investeringsniveau in sanitaire voorzieningen veel te laag. Gezien de verwachte groei van de wereldbevolking mag enige langetermijnvisie op dit vlak niet ontbreken, zei hij, maar hij ziet in de praktijk weinig van zo'n visie. Degenen die beslissen over investeringen vinden drinkwater interessanter dan wc's en riolering, aldus Barry Jackson van het Global Sanitation Fund. "We hebben nog zes jaar om de millenniumdoelen te halen. Dat houdt in dat er nog

een Wereld Water Forum aan voorafgaat." Overigens maakte Jackson in Istanbul ook bekend dat uit onderzoek blijkt dat van de reeds geplaatste toiletten in ontwikkelingslanden minder dan 40 procent daadwerkelijk gebruikt wordt.

De demonstranten die present waren tijdens de opening van het Wereld Water Forum, verzorgden een alternatief Wereld Water Forum aan het einde van de week op de universiteit van Istanbul. Het programma, ook vol verschillende sessies en workshops, handelde vooral over de noodzaak van het aanleggen van dammen en het recht op water. De organisatie lag in handen van International Rivers, een organisatie die officieel in Canada zetelt, maar nogal internationaal van aard is. De twee demonstranten die op het vliegtuig gezet zijn naar respectievelijk Duitsland en Noord-Amerika, waren twee stafleden van deze organisatie. Ze ontvouwen een spandoek tijdens de openingsceremonie met de tekst 'No more risky dams'. Een aantal jaren geleden zou vanuit een Turkse regeringsdelegatie gedreigd zijn de voorzitter Patrick McCully om te brengen als hij ooit nog eens kritiek durfde te uiten op de bouw van dammen in het zuidoosten van Anatolië.

Hoewel vooral de deelnemers uit Afrika zich grote zorgen maken over de vorderingen ten aanzien van de aanleg van drinkwater- en sanitaire voorzieningen, maken ook de arme continenten zich druk over de gevolgen van het versterkte broeikas-effect. Vrijwel iedere vertegenwoordiger in het panel over de klimaatveranderingen kwam met verontrostende cijfers, hetgeen William Cosgrove, voormalig voorzitter van de World Water Council de opmerking ontlokte dat het leek alsof de continenten tegen elkaar aan het opbieden waren qua ernst van de gevolgen. Ook de afgevaardigde van de Verenigde Staten zei nu rekening te houden met de meest ernstige scenario's, evenals gastland Turkije, dat uitgaat van een veel droger weertype met hogere temperaturen. Maar alle wetenschappelijke informatie leidde niet tot concrete oproepen of acties buiten de

algemene opmerkingen dat er snel iets moet gebeuren.

Een wetenschapper uit Zuid-Afrika bekritiseerde de IPCC-prognoses, omdat die te algemeen zouden zijn en geen rekening houden met lokale verschillen en lokale omstandigheden. Zo kan de opwarming van de aarde op sommige plekken voor natter, maar op andere plekken juist voor droger weer zorgen. En hij benadrukte dat vooral de onderontwikkelde landen kennis over de klimaatverandering en de mogelijke effecten ontberen. William Cosgrove concludeerde dan ook dat tussen de verschillende landen en tussen de continenten nog veel overleg en kennisuitwisseling nodig is. Hij vroeg verder aandacht voor de grondwatervoorraden, die tot nu toe nauwelijks aandacht krijgen bij het zoeken naar en vinden van oplossingen voor het klimaatprobleem in deltagebieden en gebieden waar reeds veel droogte heerst. Ook waarschuwde Cosgrove er voor niet al het aanwezige water automatisch als bruikbaar te betitelen. Volgens hem is veel water in de onderontwikkelde landen onbruikbaar vanwege verontreinigingen.

De financiering van grote drinkwater- en sanitatieprojecten in de wereld blijft in de praktijk minder eenvoudig dan op papier. In Istanbul is opnieuw uitgebreid gepraat en gediscussieerd over investeringen in de drinkwater- en sanitatieplannen. Maar de investeringen zorgen er tot nu toe niet voor dat de achterstand in de aanleg van drinkwater- en vooral rioleringsystemen snel ingelopen wordt. De huidige financiële crisis zorgt ervoor dat banken en andere financiers de plannen nog eens kritisch bekijken. Tijdens de afsluitende bijeenkomst vrijdagochtend over de financiering waren dan ook kritische geluiden te horen naast optimistische. Volgens de optimisten was op dit vijfde Wereld Water Forum veel meer belangstelling voor dit onderwerp dan op het forum in Mexico-Stad en wordt er al meer geld gestoken in allerlei waterprojecten. Ook is het onderwerp nu veel minder beladen. Protesten waren inderdaad op dit terrein

Ger Bergkamp (geheel rechts) leidde één van de vele sessies op het Wereld Water Forum.

niet te horen, wel enige verontrusting. Zo zei Monica Scatasta van de OECD dat de politici harde keuzes moeten gaan maken op dit gebied. Het mag volgens haar - en ze werd daarbij door andere panelleden bijgevallen - niet zo zijn dat grote groepen mensen die geen drinkwater kunnen betalen, uitgesloten blijven. Water is behalve een verhandelbaar goed ook een eerste levensbehoefte, aldus de afgevaardigde uit Mozambique. "Er sterven nog steeds mensen in Afrika omdat ze geen schoon drinkwater hebben en wij praten hier op dit forum over water alsof er alleen maar aan verdiend moet worden." De solidariteit in de watersector met het arme deel van de wereldbevolking kan nog wel versterkt worden, zo concludeerde een ander panellid.

Om het tempo van verbetering van de drinkwater- en sanitaire voorzieningen in de ontwikkelingslanden te verhogen, ondertekendenn ruim 250 burgemeesters uit 43 landen in Istanbul de Istanbul Water Consensus, een weliswaar niet bindende overeenkomst, waarin zij beloven maatregelen te nemen op dit gebied of hulp te bieden bij de uitvoering van plannen. Onder de burgemeesters bevinden zich die van Rotterdam, Wenen, Parijs, Buenos Aires en Istanbul.

Beleidsdiscussie

De staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat zat tesamen met de minister van Water van Bangladesh een goed bezochte en levendige besloten Ministeriële Rondetafel over 'water en klimaat' voor. Zo'n 40 ministers en evenveel grote internationale organisaties namen hieraan deel. Het was de eerste keer dat minsters van water en milieu onderling het belang van adaptatie in het domein water bespraken. Nederland is voornemens haar leidende rol in de politieke beleidsdiscussie te continueren in de aanloop naar de 15e Conference of Parties (CoP-15) van UNFCCC in december in Kopenhagen. In Istanbul kwam duidelijk kwam naar voren dat kleine-eilandstaten, berggebieden, aride streken en kustdelta's gebieden zijn waar de klimaatproblemen zich zullen concentreren. Dit zou ook de CoP-15 moeten vaststellen, meenden de deelnemers. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat (DG Water) zal de opgestarte politieke dialoog over water en klimaat continueren met de landen die deelnamen aan de Ministeriële Rondetafel.

Lindiwe Hendrickx - Minister of Water Affairs and Forestry van Zuid-Afrika en mogelijk de voorzitter van het zesde Wereld Water Forum - nam verheugd het nieuwe boek 'Climate Change Adaptation in the Water Sector' (zie kader) in ontvangst.

Conclusie

Het vijfde Wereld Water Forum lijkt iets aan betekenis gewonnen te hebben, omdat verschillende pleidooien om met de uitkomst op politiek vlak verder te gaan, in vruchtbare grond vielen. Zoals verwacht is het recht op water niet in de ministeriële verklaring opgenomen. Daartegen bestond te veel verzet bij de aanwezige landen. Maar ook de

klimaatadaptatie, een onderwerp dat met name vanuit Nederland ingebracht werd, bleek een stap te ver voor veel landen. Die hebben voornamelijk hun handen nog vol aan de al eerder gemaakte afspraken over het aantal mensen dat nog schoon drinkwater en toiletten ontbeert, flink terug te brengen.

De ministeriële verklaring die zondag 22 maart aan het einde van het Wereld Water Forum in Istanbul als eindproduct van een heleboel vergaderingen werd gepresenteerd, doet vooral een oproep aan de nationale regeringen, internationale organisaties en andere betrokken partijen om een gezamenlijke visie op te stellen voor een duurzaam beheer van de drinkwaterbronnen en zich meer in te spannen voor de aanleg van drinkwater- en sanitaire voorzieningen in de ontwikkelingslanden.

Omdat die oproep niet nieuw is en de aanwezigen in Istanbul wel degelijk de noodzaak tot actie onderkennen, is buiten de ministeriële verklaring een Istanbul Water Consensus opgesteld door een 45-tal burgemeesters van grote steden op alle continenten. Daarin erkennen zij wel het recht op water. De watervoorziening hoort volgens hen in publieke handen te zijn. De lokale bestuurders willen met deze verklaring hun landelijke regering onder druk zetten meer werk te maken van de uitvoering van de millenniumdoelen op het gebied van drinkwater en sanitatie.

Datzelfde doel heeft een oproep van een aantal parlementariërs die bijeen waren op het forum. Ook zij vinden dat het recht op water vastgelegd moet worden als één van de mensenrechten. In de oproep wordt verder het idee gelanceerd van een wereldwaterparlement. De parlementariërs noemen de klimaatverandering wel in hun verklaring. Ze ijveren voor het snel doorvoeren van milieumaatregelen die de opwarming van de aarde enigszins moeten temperen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen tijdens de internationale klimaatconferentie dit najaar in Kopenhagen.

De meeste deelnemers aan dit Wereld Water Forum zijn voornamelijk licht positief over de verdere verwerking van de ministeriële verklaring en de andere oproepen in andere fora die in tegenstelling tot het Wereld Water Forum wel een bindend karakter hebben. Dat de aanwezige ministers zelf slechts een klein stapje verder geraakt zijn, kon ook Ger Bergkamp, voorzitter van de World Water Council niet deren. Vanuit zijn organisatie was juist het aandeel van parlementariërs en lokale bestuurders aan het forum gestimuleerd. En juist zij kwamen met duidelijke verklaringen, die niet al te vrijblijvend zijn. De status van het Wereld Water Forum lijkt daardoor iets groter geworden te zijn dan drie jaar geleden.

Peter Bielars.

Met dank aan Michael van der Valk.

Foto's: Leila Mead, IISD.